

פתיחה

הגמרא במסכת שבת (כ"א ע"ב) כותבת, שבעקבות נס פח השמן, נקבעו שמונה ימים הנקראים חנוכה להלל ולהודאה (ועיין בדף לחנוכה שנה ג'). בעקבות דברי הגמרא דייק **המהר"ם מרוטנבורג** (מובא בתשב"ץ סי' קע), שאין מצווה לעשות סעודות בחנוכה, כי החג נקבע להלל ולהודאה - אבל לא לשמחה ולמשתה, וכך פסק **השולחן ערוך** (תרע, ב).

הרמ"א (שם) חלק על השולחן ערוך, וסבר שיש מעט מצווה בריבוי סעודות, ובטעם הדבר הביאו שני נימוקים. א. הרמ"א הביא בשם המדרש, שמכיוון שבזמן הזה הושלמה מלאכת המשכן (על אף שלמעשה נחנך בניסן), יש להרבות בסעודה. ב. **הט"ז** (שם, ד) כתב, שמדברי הרמב"ם משמע שיש שמחה בעצם החג, ולכן יש עניין להרבות בו בסעודה, ובלשונם:

"ריבוי הסעודות שמרבים בהם הם סעודות הרשות, שלא קבעו למשתה ושמחה. הגה (= הרמ"א): ויש אומרים שיש קצת מצווה בריבוי הסעודות, משום דבאותן הימים היה חנוכה המזבח (מהר"א מפרא"ג). ונוהגין לומר זמירות ותשבחות בסעודות שמרבים בהם, ואז היו סעודות מצווה".

מכל מקום כפי שהוסיף הרמ"א, אם מרבים בשירות לקב"ה במהלך הסעודה - לכולי עלמא מדובר בסעודת מצווה. בעקבות חג החנוכה נעסוק הפעם בדיני הדלקת נרות, ובשאלה מדוע נהגו להדליק חנוכה בבית כנסת אם כולם ממילא מדליקים בבית. כמו כן, נעסוק בשאלה האם מותר להדליק נר חנוכה בברכה במסיבה משפחתית, שאלה התלוי בדין חנוכה בבית כנסת.

הדלקת נרות בבית כנסת

האם יש להדליק חנוכה בבית כנסת? הגמרא במסכת שבת (כ"א ע"ב) כותבת, שמצוות חנוכה היא 'נר איש וביתו', דהיינו כדי לצאת ידי חובה במצוות נר חנוכה יש להדליק בבית. הגמרא (כ"ג ע"א) ממשיכה וכותבת, שבמידה ואדם נמצא באכסניה (והוא לא נשוי שבמקרה זה אשתו מוציאה אותו ידי חובה בהדלקתה), עליו לתת כסף לבעל האכסניה, כדי שיהיה שותף איתו בנר חנוכה.

א. לכאורה בעקבות כך, לא מובן המנהג להדליק בבית הכנסת נרות בברכה, שהרי כל אחד יוצא ידי חובה בביתו. ואכן כך פסק **בעל העיטור** (מובא בשיבולי הלקט קפה), שאין עניין להדליק בבית הכנסת - והברכה על הדלקה זו מהווה ברכה לבטלה. הוא טען שהעולם נהגו להדליק ולברך, כי פעם שמש בית הכנסת היה גר בבית הכנסת, אבל בזמן הזה - אין להדליק, ובלשונם:

"גם אנו נוהגין להדליק בבית הכנסת, ולא ידענו שורש וענף למנהג הזה. ומורי רבי יהודה אחי היה נמנע מלהדליקה כדי שלא לברך עליה, וכן דעתי נוטה, כי מאחר שכל אחד ואחד מדליק בביתו מה צורך להדליק בבית הכנסת?! ואילו היו אורחין ישינן בבית הכנסת היו הם צריכין להדליק, ואם אין שם אורחין מה צריך להדליק".

ב. למרות ההיגיון שיש בשיטת בעל העיטור, למעשה בעקבות המנהג רבים מהראשונים חלקו וכתבו שיש להדליק נרות בבית הכנסת בברכה, ובטעם הדבר הביאו מספר נימוקים. כפי שנראה להלן, המחלוקת בין התירוצים משפיעה בין השאר על השאלה, האם ניתן להדליק במסיבות חנוכה נרות בברכה:

טעם ראשון: **המכתם** (פסחים ק"א) הסכים עם טעמו של בעל העיטור שבשביל האורחים (או לחלופין השמש שגר בבית כנסת) נהגו הרבה שנים להדליק נרות בבית כנסת עם ברכה, אך בניגוד אליו כתב שגם בזמן הזה שאין אורחים - נקבע המנהג להדליק בברכה, ולכן אין לשנות מן המנהג (מה עוד שיש בכך פרסום הנס).

טעם שני. גם **הריב"ש** (סי' ק"א) בדומה למכתם כתב, שכיום מדליקים בבית הכנסת בגלל המנהג. אך בניגוד למכתם סבר, שהסיבה שהתחילו להדליק בבית כנסת היא, שבעבר רבים מעם ישראל נהגו להדליק נרות חנוכה בתוך הבית, ומשום כך מצוות פרסום הנס ברבים לא התקיימה כראוי - לכן תיקנו להדליק בבית כנסת כדי שיתפרסם הנס ברבים, וכן כתבו ראשונים רבים, ובלשונם:

"המנהג הזה להדליק בבית הכנסת, מנהג ותיקין הוא משום פרסומי ניסא, שאין אנחנו יכולין לקיים המצווה כתקנה כל אחד בביתו שהיא להניחה על פתח ביתו מבחוץ כיוון שעתה יד האומות תקפה עלינו, ואין אנו יכולין לקיים המצווה כתקנה ומדליק כל אחד בפתח ביתו מבפנים ואין כאן פרסומי ניסא כי אם לבני ביתו לבד, לזה הנהיגו להדליק בבית הכנסת¹".

טעם שלישי: **ספר המנהיג** (חנוכה, קמח) העלה אפשרות נוספת כתב, שכיוון בית הכנסת הנקרא מקדש מעט, יש להדליק בו נרות זכר לנרות שהדליקו במקדש. על פי טעם זה כתבו הפוסקים, שיש להדליק את החנוכה בדרום בית הכנסת שהרי המנורה הייתה בדרום. כך פסק גם **השולחן ערוך** (תרע"א, ז), וכן נראה שנהגים בפועל רבים.

על פי שיטה זו רצה בשו"ת **בניין שלמה** (א, ג) להסביר מדוע נהגו להדליק נרות חנוכה בבית הכנסת גם בבוקר. כי לפי הדעה שמדובר בפרסום הנס, או הוצאת אנשים שגרו בבית כנסת ידי חובה וכדומה, לא מובן מדוע יש להדליק גם בבוקר. אך לפי הטעם שמדובר בהדלקה זכר למקדש, לדעת הרמב"ם היו מדשנים ומדליקים את המנורה גם בבוקר.

ברכה על מנהג

אמנם, כל התירוצים שראינו עד כה טובים רק לדעת האשכנזים שהלכו בעקבות **רבינו תם** ו**הרמ"א**, שמברכים גם על מנהג (למשל קריאת הלל בראש חודש וכדומה), ולכן יש לברך על נר חנוכה בבית כנסת למרות שמדובר במנהג. אבל הרי על הדלקת נר חנוכה בבית כנסת גם ספרדים מברכים, ולכאורה לפי שיטתם שלא מברכים על מנהגים וכדעת הרמב"ם והשולחן ערוך, לא היו אמורים לברך!

¹ הגמרא כותבת שרק במקום סכנה יש להדליק נרות בבית, והפוסקים הביאו מספר נימוקים מדוע גם בזמן הזה שאין סכנה מדליקים בבית. **ערוך השולחן** (תרע"א, ד) כתב, שכיוון שימי חנוכה הם ימי שלג ורוחות (הוא גר באירופה), לא התיירחו חכמים את המדליק לשים את נרותיו בתוך קופסה מזכוכית. אפשרות נוספת העלו, שבעקבות הגלות שנהגו להדליק בפנים, בטלה התקנה להדליק נר חנוכה בחוץ (דבר יהושע סי' מ'). למעשה במקום האפשר יש להדליק נר חנוכה בחוץ, אך מכל מקום בעקבות המנהג נשאר דין הדלקה בבית כנסת.

א. **הרב עובדיה** (יביע אומר או"ח ז, נד) כתב לתרץ בעקבות **הגר"א**, שהמנהג להדליק נרות חנוכה בבית כנסת שונה משאר המנהגים בכך שיש בו פרסום הנס (שהוא דבר חריג בחשיבותו). ראייה לדבריו הביא הגר"א מדברי הירושלמי הפוסק, שמברכים על קריאת הלל בפסח בבית כנסת למרות שמדובר במנהג, כיוון שיש בו פרסום הנס (ועיין הערה²).

ב. אפשרות נוספת לתרץ, מופיעה בדברי **הרב ואנדר** (שבט הלוי א, קפה). בניגוד לשיטות שראינו לעיל שסוברות, שמדליקים בזמניו נרות בבית כנסת בגלל שממשיכים את המנהג, טען הרב ואנדר, שכיוון שהדלקת נר חנוכה מטרתה לפרסם את הנס, אם כן כאשר מדליקים בבית כנסת, מקיימים בעצם את תקנת חז"ל לפרסם את הנס, ולכן כולם יכולים לברך על ההדלקה, ובלשונו:

"ביאור העניין נראה, כי פרסומא ניסא הוא עניין שאין לו שיעור וגבול, כי כל מה שמוסיפין במצווה זו שעיקרה פרסומא ניסא בכלל תקנת חכמים הוא, על כן אם מוסיפים כאן להדליק בבית הכנסת ברוב עם שאין לך פרסומא ניסא גדול מזה, אין זה מנהג חדש, אלא שהוסיפו בפרסום הנס, על כן שפיר מברך על הדלקת נרות בבית הכנסת."

ג. טעם נוסף המובא בפוסקים, שלפיו גם הספרדים יכולים לברך על ההדלקה מובא **בכלבו** (מד ד"ה ונהגו). מדבריו משמע, שנהגו להדליק נרות בבית כנסת (שהוא מקדש מעט) זכר לבית המקדש בו הייתה המנוחה וכדעת המנהיג שראינו לעיל. משום כך כשם שבבית המקדש הדליקו בברכה, כך גם בהדלקה בבית כנסת.

ברכת המדליק

מכל מקום איך שלא יתרצו את המנהג, למעשה בפועל כל מי שמדליק בבית הכנסת מדליק בברכה. דנו הפוסקים בשאלה האם, המדליק נר חנוכה בבית הכנסת מברך גם על ההדלקה בביתו. אין מחלוקת שאת ברכת 'להדליק נר של חנוכה' הוא מברך, כיוון שמוטלת עליו חובה להדליק בבית, אך דנו מה דין שתי הברכות הנוספות:

א. **'שעשה ניסים'**: לדעת **הרב עובדיה** (יחזקאל דעת ב, עז), המדליק בבית כנסת אינו מברך שוב בביתו את ברכת שעשה ניסים לאבותינו. בטעם הדבר נימק, שיש לחוש לדעת המאירי הסובר שברכה זו ניתן לומר גם ללא הדלקת נר חנוכה, ומשום כך אין לברך שוב בבית. **המשנה ברורה** (תרע"א, עה) חלק ופסק כדעת רוב הראשונים, שאין לברך ללא הדלקה, וכיוון שהמדליק בבית הכנסת יוצא ידי חובה בנר שבביתו, הוא צריך לברך שוב ברכה זו.

ב. **'שהחיינו'**: הגמרא במסכת שבת כותבת, שהרואה נר חנוכה יכול לברך ברכת שהחיינו. בעקבות כך נקט **הרב משה פיינשטיין** (אגרות משה או"ח א, קצ), שהמדליק בבית הכנסת לא יוצא ידי חובת ברכת שהחיינו, שהרי כאשר הגמרא כותבת שאפשר לברך, היא מתייחסת רק לנר של מצווה, שחובה להדליק, ואילו הדלקת נר בבית הכנסת ייסודה במנהג בלבד.

אמנם, רוב הפוסקים וביניהם **המשנה ברורה** (תרע"א, ח) ו**הרב עובדיה** (יחזקאל דעת שם) חלקו וסברו, שכיוון שברכת שהחיינו מתייחסת בעיקר לעיצומו של יום ולא למצוות ההדלקה (ורק מטעמים טכניים הצמידו אותה להדלקה), המדליק נר בבית כנסת ומברך - לא יברך שוב בביתו, אלא אם כן מוציא את בני ביתו ידי חובה, ואז כמובן שאפשר לברך את כל הברכות.

הדלקת נרות במסיבת חנוכה

לפי מה שראינו עד כה, יש לדון האם מותר להדליק נר חנוכה במסיבות חנוכה בהם מתכנסים רבים, ורוצים להדליק גם נרות (והמסיבה אינה בבית פרטי, אלא באולם וכדומה). כמובן שאין איסור להדליק בלא ברכה, והשאלה מתייחסת רק למקרה בו רוצים המשתתפים לברך על ההדלקה ואף לצאת בה ידי חובה:

א. גישה ראשונה בה הלכו רוב פוסקי הדור האחרון, וביניהם **המנחת יצחק** (ה, סה), **הגרש"ז אויערבך** (הליכות שלמה יז, ד), **הציץ אליעזר** (טו, ל) ו**הרב ואנדר** (שבט הלוי ד, סה) סוברת, שבניגוד להדלקת נרות בבית כנסת - אין לברך כלל על ההדלקה במסיבות שאינם מתרחשות בבית פרטי.

בטעם הדבר נימקו, שכפי שראינו בדברי המכתם והריב"ש, גם ההדלקה בבית הכנסת ייסודה לא ברור, ורק בגלל כח המנהג ממשיכים לברך, אם כן במסיבות חנוכה שאין מנהג לברך - אסור לברך. עוד הוסיף הרב ואנדר, שכפי שראינו לדעת הכלבו מדליקים בבית הכנסת זכר למקדש, אבל במסיבה שאינה בבית כנסת - אסור לברך, ובלשונו של הציץ אליעזר:

"ברור הדבר שאין לברך, ופוק חזי (= ותראה) כמה דיו נשפך בקשר למנהג ההדלקה בבית הכנסת, ואין שאפשר לברך על כך, וכמה מגדולי דורות הקפידו באמת שלא לברך על ההדלקה בית כנסת (על אף שלמעשה נוהגים לברך), על כן ברור ופשוט הדבר שאין בכוחנו להוסיף עוד ולהנהיג להדליק ולברך על הדלקת נר חנוכה במסיבות."

ב. **הרב עובדיה** (יביע אומר שם) חלק וכתב, שהמדליקים בברכה במסיבות חנוכה יש להם על מה לסמוך. בטעם הדבר נימק, שכיוון שבר חנוכה מטרתו לפרסם את הנס, ובהדלקה במסיבות יש פרסום הנס גדול - ניתן לברך על ההדלקה. עוד הוסיף, שטוב להתפלל לאחר ההדלקה ערבית, שאז המקום נחשב מעט כמו בית כנסת, וכן כתב **הרב מרדכי אליהו** (קול צופי"ך 338).

גם בשו"ת **אז נדברו** (ו, עה) סבר שניתן להדליק נרות חנוכה במסיבות בברכה, אם כי בניגוד לרב אליהו סבר שאפילו לא צריך להתפלל לפני ההדלקה באותו המקום. בטעם הדבר נימק, שכאשר חז"ל קבעו שצריך להדליק נר חנוכה, אין זה בהכרח צריך להיות בביתו של אדם, ומשום כך אין מניעה להדליק במסיבות (וטענתו תלויה במחלוקת גדולה באחרונים).

חנוכה שמח! קח לקרוא למשפחה, או תעביר בבקשה הלאה שעוד אנשים יקראו³...

² **הגרש"ז אויערבך** (מנחת שלמה, מג) ביאר על בסיס אותו עיקרון (אם כי באופן יותר מהותי), שלדעת השולחן ערוך לא מברכים על דבר שכל כולו תלוי במנהג (למשל הלל בראש חודש). המנהג להדליק נר חנוכה בבית כנסת לעומת זאת, מבוסס על כך שיש להדליק נרות בבית. אלא שהרחיבו את המצווה ונהגו להדליק בבית כנסת, ועל מנהג מעין זה גם לדעת השולחן ערוך יש לברך.

³ מצאת טעות? נקודה לא ברורה? רוצה לקבל כל שבוע את הדף למייל, או לשים את הדף במקומך? מוזמן: tora2338@gmail.com